

Remerciements

Nous tenons à remercier G. du Bus de Warnaffe pour la collaboration enrichissante que nous avons développée dans cette étude. Nous remercions également P. Hastir qui a réalisé un important et fastidieux travail de tri. Finalement, nous sommes reconnaissant à la Division Nature et Forêts (Ministère de la Région wallonne) qui a permis la réalisation de cette étude.

Bibliographie

- BRÖLEMANN H.W., 1930. - *Éléments d'une faune des Myriapodes de France - Chilopodes*. Faune de France, 25, 405 pp.
- DEMANGE J.-M., 1981. - *Les mille-pattes, Myriapodes*. Société nouvelle des éditions Boubée, Paris, 284 pp.
- EASON, E. H. 1982. - A review of the north-west European species of Lithobiomorpha with a revised key to their identification. *Zoological Journal of the Linnean Society*, 74: 9-33.
- FAUNA EUROPAEA, 2004. - <http://www.faunaeur.org>
- KIME R.D., 2003. - Some unpublished records of centipedes identified by Dr. E. H. Eason. *Bulletin of the British Myriapod and Isopod Group*, 19: 45-50.
- KIME R.D., 2004. - The Belgian Millipede Fauna (Diplopoda). *Bulletin de l'Institut Royal des Sciences Naturelles de Belgique, Entomologie*, 74: 35-68.
- KIME R.D. & WAUTHY G., 1984. - Relationships between millipedes, soil clay percentage and mean annual temperature in deciduous forests. *Pedobiologia*, 26: 387-402.
- MATIC Z., 1966. - Clasa Chilopoda, Subclasa Anamorpha. *Fauna Republicii Socialiste Romania*, 6(1), 272 pp.
- MAURIÈS J.-P., 1966. - Notes sur les Diplopodes pyrénéens. III : Le sous-genre *Ceratosphys* Ribaut, 1920 (Craspedosomoidea). *Bulletin de la Société d'Histoire naturelle de Toulouse*, 102: 325-334.
- MOSER K., 1999. - Vertikalverteilung und Habitatwahl der Steinkriecher im Excursionsgebiet um Innsbruck (Nordtirol, Österreich) (Chilopoda, Lithobiomorpha). *Ber.nat.-med. Verein Innsbruck*, 86: 213-228.
- SPELDA J, 1999. - *Verbreitungsmuster und Taxonomie der Chilopoda und Diplopoda Südwestdeutschlands*. Dissertation, Université d'Ulm, deuxième partie, 324 pp.
- Voigtländer K & DUNGER W, 1998. - Centipedes of the nature reserve "Leutratal" near Jena (Thuringia, East Germany). In: Pizl V. & Tajovsky K. (eds.), *Soil Zoological Problems in Central Europe*. Ceske Budejovice: 255-265.
- ZAPPAROLI M, 2002. - Catalogue of the centipedes from Greece (Chilopoda). *Fragmenta Entomologica, Università degli Studi di Roma "La Sapienza"*, 34(1), 146 pp.

Bulletin S.R.B.E./K.B.V.E., 141 (2005): 33-37

Nieuwe en zeldzame Belgische wantsen (Hemiptera: Heteroptera)

B. AUKEMA¹, J. BRUERS² & G. VISKENS²

¹ Kortenburg 31, NL-6871 ND Renkum, Nederland (e-mail : b.aukema@freeler.nl).

² Jan van Heelulaan 31, B-2050 Antwerpen (e-mail : g.viskens@pandora.be).

Abstract

Stephanitis takeyai (Tingidae) and *Emblethis denticollis* (Lygaeidae) are recorded for the first time from Belgium and additional records of the rare *Derephysia sinuatocollis* (Tingidae), *Xylocoris formicetorum* (Anthocoridae) and *Elasmotethus minor* (Acanthosomatidae) are given.

Résumé

Stephanitis takeyai (Tingidae) et *Emblethis denticollis* (Lygaeidae) sont signalées comme nouvelles pour la Belgique et des nouvelles observations des espèces rares *Derephysia sinuatocollis* (Tingidae), *Xylocoris formicetorum* (Anthocoridae) et *Elasmotethus minor* (Acanthosomatidae) ont été révélées.

Samenvatting

Stephanitis takeyai (Tingidae) en *Emblethis denticollis* (Lygaeidae) worden nieuw voor België gemeld en van de zeldzame *Derephysia sinuatocollis* (Tingidae), *Xylocoris formicetorum* (Anthocoridae) en *Elasmotethus minor* (Acanthosomatidae) worden aanvullende waarnemingen gegeven.

Inleiding

In deze bijdrage worden de eerste Belgische vondsten van van *Stephanitis takeya* (Tingidae) en *Emblethis denticollis* (Lygaeidae) gemeld en besproken. Deze nieuwe soorten zijn een aanvulling op de recent verschenen checklist van de Belgische wantsen (BAUGNÉE *et al.*, 2003). Daarnaast worden aanvullende vondsten gegeven van de zeldzame *Derephysia sinuatocollis* (Tingidae), *Xylocoris formicetorum* (Anthocoridae) en *Elasmotethus minor* (Acanthosomatidae).

Gebruikte afkortingen voor collecties: KBIN: Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, Brussel; KAVE: Koninklijke Antwerpse Vereniging voor Entomologie, Antwerpen; RMNH: Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, Leiden.

Belgische provincies: W.Vl. : West-Vlaanderen; O.Vl.: Oost-Vlaanderen; A.: Antwerpen; Lb.: Limburg; Lg.: Luik.

Familie Tingidae

Derephysia sinuatocollis Puton, 1879

Lb. : Kanne, Sint Pietersberg (FS 8832), 12.VIII.2004, 1♂, 7♀♀ op lianen bosrank, B. Aukema.

Lg. : Teuven (GS 0226), 25.VIII.2003, 5♀♀ op lianen bosrank, B. Aukema.

Deze fraaie netwants (Fig. 1) werd door BAUGNÉE *et al.* (2002) voor het eerst uit België vermeld op basis van de vondst van één mannetje door R. Detry op de Sint Pietersberg bij Lanaye in de zomer van 1994. Aanvankelijk stond ze als zeer zeldzaam beschreven met slechts enkele vondsten in Frankrijk, Zwitserland, Italië en Macedonië (PÉRICART & GOLUB, 1996), maar na de ontdekking van de waardplant en de leefwijze door DAUPHIN (1986) bleek ze algemener voor te komen en volgde na de melding uit België ook vondsten in Nederland (AUKEMA *et al.*, 2005) en

Fig. 1. *Derephysia sinuatocollis* (Foto E. Wachmann, Berlin).

Duitsland (SIMON, 2003). *Derephysia sinuatocollis* is eenvoudig te verzamelen door het stevig afkloppen van de kale, oudere lianen van bosrank (*Clematis vitalba*), de enige waardplant. De soort overwintert als ei in de schors van de lianen van de waardplant (DAUPHIN, 1989). De eieren komen rond de tweede helft van april uit en de volwassen dieren van de nieuwe generatie zijn vanaf juni tot eind augustus aanwezig.

Stephanitis takeyai Drake & Maa, 1955

O.Vl. : Beveren, Hof ter Saksen (ES 8774), 23.X.2003, 2♂♂, 7♀♀ en 4.XII.2003, 1♀ en 8.XI.2004, 3♂♂, 4♀♀. van *Pieris japonica*, J.M. Bruers (KBIN).

A. : Brasschaat (FS 0483), 5.IX.2003, 2♂♂, 3♀♀ van azalea, B. de Boey (KBIN).

Lb. : Kuringen (FS6146), 18.XI.2003, 4 ex. van *P. japonica*, V.F. Naveau (KAVE).

Stephanitis takeyai (Fig. 2), de andromedanetwants, komt oorspronkelijk voor in Japan, waar ze facultatief waardwisselend is tussen de Ericaceae *Lyonia elliptica* als bladverliezende zomerwaard en *Pieris japonica* als altijd groene winterwaard (TSUKADA, 1994). Bij gebrek aan de zomerwaard overleeft ze echter zonder problemen op de winterwaard. Door export van plantmateriaal van *P. japonica* verspreidde de soort zich buiten Japan: DRAKE & MAA (1955) vermelden haar uit India, BAILEY (1950) uit Noord-Amerika (Connecticut), waar ze al aanwezig was van voor 1945, en in 1994 werd ze voor het eerst in Europa gesignaleerd in het Nederlandse boomteeltcentrum Boskoop in de provincie Zuid-Holland (AUKEMA, 1996a; AUKEMA *et al.*, 1997). Vermoedelijk was ze hier al langer aanwezig (AUKEMA, 1996a), maar tijdens een survey naar het voorkomen van de spintmijt *Oligonychus ilicis* (McGregor) op *P. japonica* op 29 boomteeltbedrijven in het

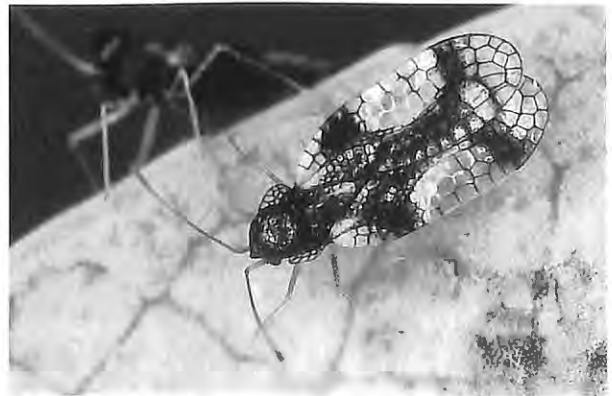

Fig. 2. *Stephanitis takeyai* (Foto E. Wachmann, Berlin).

Boskoopse boomteeltgebied (VIERBERGEN, 1991) werd *S. takeyai* niet aangetroffen.

Pieris japonica is een populaire tuinplant en de verdere verspreiding in Europa van *Stephanitis takeyai* met besmet plantmateriaal verloopt dan ook snel. De soort werd achtereenvolgens gemeld uit Engeland (MALUMPHY *et al.*, 1998; HALSTEAD & MALUMPHY, 2003), Polen (SOIKA & LABANOWSKI, 1999), Italië (COLOMBO & LIMONTA, 2001) en Duitsland (HOFFMANN, 2003, HOMMES *et al.*, 2003).

In de literatuur worden naast *Lyonia elliptica* en *Pieris japonica* veel andere waardplanten vermeld, maar het is zeer de vraag of *Stephanitis takeyai* zich hierop ook reproduceert. Ze overwintert als ei en heeft afhankelijk van de omstandigheden meerdere generaties per jaar (twee tot vier). Vooral de zomergeneraties kunnen zich zo massaal ontwikkelen, dat de adulten zich vliegend in de omgeving verspreiden en dan op alle mogelijk planten kunnen worden waargenomen. In Nederland is zuigschade tot dusverre vrijwel uitsluitend waargenomen op *Pieris japonica* en slechts incidenteel op azalea. De zuigschade kan zo ernstig zijn, dat aangetaste planten na verloop van tijd afsterven. De schade is vergelijkbaar met die van de verwante *S. oberti* (Kolenati) en *S. rhododendri* Horváth op rododendron: door de zuigactiviteiten van larven en adulten aan de onderzijde van de bladeren ontstaan op de bovenzijde gele vlekjes en uiteindelijk wordt het blad helemaal geel en valt af. Op de onderzijde van de bladeren kunnen naast nimfen en adulten vervellingshuidjes en zwart gekleurde uitwerpselen aangetroffen worden. De eieren worden aan de onderzijde van het blad langs de hoofdnerv in het bladweefsel afgezet.

Identificatie met de sleutel van PÉRICART (1983) leidt tot *Stephanitis pyriodes* (Scott), een eveneens uit Japan afkomstige soort, die leeft op wilde en gecultiveerde azalea's en ook naar elders is verslept, onder andere ook naar Nederland (AUKEMA, 1996a). Kenmerkend voor *S. takeyai* is echter de zwarte en veel grotere halsblaas, die ook wel als "hoed" wordt aangeduid (TAKEYA, 1963).

Familie Anthocoridae

Xylocoris formicetorum (Boheman, 1844)

Lg.: Recht (KA 8980), 16.VI.1974, 2♂♂, 6♀♀ uit nest *Formica pratensis* Retzius, J.H. van der Krift (RMNH).

Xylocoris formicetorum leeft in de nesten van mieren en werd uit België tot dusverre slechts twee keer gemeld (BOSMANS & PÉRICART, 1989). LETHIERRY & PIERRET (1879) geven een vondst van *C. van Volxem* te Houffalize (provincie Luxemburg: FR 9957) en BOSMANS & PÉRICART (1989) vermelden een vondst door N. Leleup in een nest van *Formica rufa* te Bévercé (provincie Luik: KA 8993) op 15 september 1947. Van beide vondsten bevindt zich materiaal in de collectie van het KBIN te Brussel (Péricart, 1972).

Xylocoris formicetorum is strikt myrmecofiel en wordt doorgaans, maar niet uitsluitend, aangetroffen in nesten van *Formica*-soorten. PÉRICART (1972) vermeldt haar als gast van *Formica rufa* Linnaeus, *F. sanguinea* Latreille, *F. truncorum* Fabricius, *F. exsecta* Nylander en *Lasius niger* (Linnaeus). De soort heeft een Noord- en Midden-Europese verspreiding (PÉRICART, 1996), maar is door haar verborgen levenswijze ongetwijfeld onderbemonsterd. In Nederland werd ze recent in Overijssel, Gelderland, Utrecht, Zuid-Holland, Zeeland en Limburg aangetroffen tijdens systematisch onderzoek naar mierengasten door H. Vallengaard (AUKEMA, 1989). Uit Luxemburg is ze niet bekend.

Familie Lygaeidae

Emblethis denticollis Horváth, 1878

W.Vl. : De Panne (DS 7161), 29.V.2004, 1♀, J.M. Bruers.

O.Vl. : Aalter (ES 3159), 14.IV.2004, 12♂♂, 3♀♀, B. Aukema.

A. : Maarle (FT 4104), 6.VII.2004, 1♂, 1♀, J.M. Bruers.

? : 1♀ zonder vindplaatsgegevens uit de collectie van *C. van Volxem* (KBIN), gedetermineerd door R. Bosmans, maar niet opgenomen in zijn overzicht van de Belgische Lygaeidae (BOSMANS 1978).

Uit België waren van het genus *Emblethis* twee soorten bekend: *E. griseus* (Wolff) en *E. verbasci* (Fabricius) (BOSMANS, 1978; BAUGNÉE *et al.*, 2003). Het voorkomen van een derde soort, *E. denticollis* Horváth, was op grond van recente vondsten in Nederland, onder andere in Zeeuws-Vlaanderen (AUKEMA, 1996b) echter te verwachten. Recent heeft deze soort zich in Nederland en Engeland namelijk sterk uitgebreid (AUKEMA, 2003; KIRBY *et al.*, 2001) en de vondsten in België passen in dit beeld.

Emblethis denticollis leeft bij voorkeur op droge, zandige bodems met spaarzame

begroeiing, zoals akkers en overhoekjes en voedt zich vermoedelijk met zaden van verschillende planten. De volwassen dieren overwinteren en de nieuwe generatie verschijnt vanaf eind juli. Mogelijk ontwikkelt zich meer dan één generatie per jaar. De Belgische soorten kunnen met de sleutel in AUKEMA (1996b) op naam gebracht worden. PÉRICART (1999) geeft een sleutel voor de Europese en mediterrane soorten en informatie over de biologie en de verspreiding van de soort.

Familie Acanthosomatidae

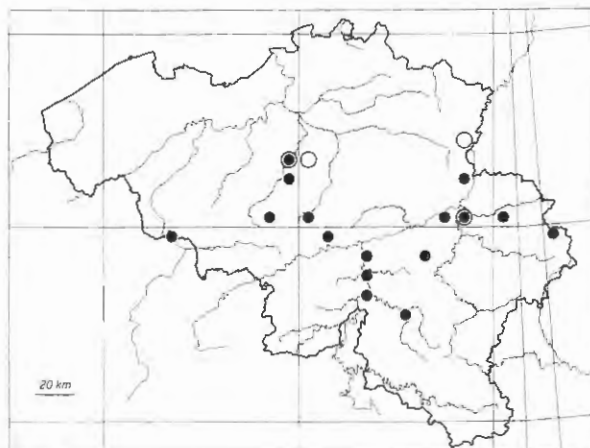
Elasmostethus minor Horváth, 1899

Lb. : Kanne, Sint Pietersberg, FS 8832, 12.VIII.2004, 7♂♂, 11♀♀ met larven op rode kamperfoelie, B. Aukema.

Elasmostethus minor (Fig. 3) leeft monofaag op rode kamperfoelie (*Lonicera xylosteum*) en is in België recent alleen bekend uit Wallonië (DETHIER & CHEROT, 1997). Deze auteurs melden de vondst van een enkel mannetje op 2

Fig. 3. *Elasmostethus minor* (Foto Th. Heijerman, Wageningen).

Elasmostethus minor
 Totaal: 24 vindplaatsen, 26 gegevens
 voor 1945: 5 vindplaatsen, 5 gegevens
 • sinds 1984: 19 vindplaatsen, 21 gegevens

Fig. 4. Verspreiding van *Elasmostethus minor* in België (O: vondsten voor 1945; • vondsten sinds 1984).

augustus 1994 op de Sint Pietersberg ter hoogte van Lanaye. Ongeveer 4 kilometer noordelijker op de Sint Pietersberg ter hoogte van Kanne (provincie Limburg) bevindt zich een rijke groeiplaats van rode kamperfoelie. Hier werd *E. minor* op 12 augustus 2004 in aantal met larven op de waardplant aangetroffen. De soort overwintert als imago en de nieuwe generatie verschijnt vanaf juli (WAGNER, 1966). Ze zuigen aan de rijpe bessen van de waardplant. Figuur 4 geeft de verspreiding in België, gebaseerd op literatuurgegevens (BOSMANS, 1975; CHEROT, 1989; LITT, 1995) en recente vondsten in de provincies Luik en Namen van J.-Y. Baugnée.

Dankwoord

B. de Boey gaf waarnemingen door, Jan van Bogaert assisteerde bij het onderzoek in het arboretum te Beveren, J.-Y. Baugnée maakte de verspreidingskaart van *Elasmostethus minor* en verstreekte aanvullende gegevens van deze soort. J. van Tol (RMNH) verleende inzage in de door hem beheerde collectie, en E. Wachmann, Berlijn en Th. Heijerman, Wageningen stelden foto's ter beschikking.

Literatuur

- AUKEMA B., 1989. - Annotated checklist of Hemiptera-Heteroptera of the Netherlands. *Tijdschrift voor Entomologie*, 132: 1-104.
- AUKEMA B., 1996a. - *Stephanitis takeyai* on *Pieris japonica*. *Verslagen en Mededelingen van de Plantenziektenkundige Dienst*, 179 (Annual Report Diagnostic Centre 1995): 46-47.
- AUKEMA B., 1996b. - *Emblethis denticollis* nieuw voor de Nederlandse fauna (Heteroptera: Lygaeidae). *Entomologische Berichten*, 56: 125-128.
- AUKEMA B., 2003. - Wantsennieuws uit Zeeland (Heteroptera). *Nederlandse Faunistische Mededelingen*, 18: 1-16.
- AUKEMA B., BOS F.G., HERMES D.J. & ZEINSTRAP., 2005. - Interessante Nederlandse wantsen II (Heteroptera). *Nederlandse Faunistische Mededelingen*, in druk.
- AUKEMA B., HERMES D.J. & WOUDESTRA J.H., 1997. - Interessante Nederlandse wantsen (Heteroptera). *Entomologische Berichten*, 57: 165-182.
- BAILEY N.S., 1950. - An asiatic tingid new to North America (Heteroptera). *Psyche*, 57: 143-145.
- BAUGNÉE J.-Y., DETHIER M., BRUERS J., CHEROT F. & VISKENS G., 2003. - Liste des punaises de Belgique (Hemiptera Heteroptera). *Bulletin de la Société royale belge d'Entomologie*, 139: 41-60.
- BAUGNÉE J.-Y., MINET G. & CONSTANT J., 2002. - Additions et corrections à la faune des Hétéroptères de Belgique (Hemiptera Heter-

- optera). *Bulletin de la Société royale belge d'Entomologie*, 138: 52-58.
- BOSMANS R., 1975. - Voorkomen van de Belgische wantsen I. *Biologisch Jaarboek Dodonaea*, 43: 78-89.
- BOSMANS R., 1978. - Voorkomen van de Belgische wantsen IV: Lygaeidae Schilling. *Biologisch Jaarboek Dodonaea*, 46: 61-85.
- BOSMANS R. & PÉRICART J., 1989. - Distribution des Hétéroptères belges. VIII. Microphysisae, Anthocoridae et Cimicidae (Hemiptera: Heteroptera). *Bulletin et Annales de la Société royale belge d'Entomologie*, 125: 37-52.
- COLOMBO M. & LIMONTA L., 2001. - Presenza di *Stephanitis takeyai* Drake & Maa (Heteroptera, Tingidae) su *Pieris japonica* (Thunb.) D. Don introdotta in Italia. *Bollettino di Zoologia agraria e Bachicoltura* (II), 33: 19-142.
- DAUPHIN P., 1986. - Sur la biologie et la répartition de *Derephysia sinuatocollis* PUTON (Het. Tingidae). *Bulletin de la Société linnéenne de Bordeaux*, 14: 177-182.
- DAUPHIN P., 1989. - Sur les premiers stades de *Derephysia sinuatocollis* Puton (Heteroptera, Tingidae). *Bulletin de la Société linnéenne de Bordeaux*, 17: 175-178.
- DETHIER M. & CHÉROT F., 1997. - Nouvelles recherches sur les Hétéroptères de la Montagne St Pierre et note sur les *Globiceps* (Miridae). *Bulletin et Annales de la Société royale belge d'Entomologie*, 133: 241-266.
- DRAKE C.J. & MAA T., 1955. - Chinese and other Oriental Tingoidae, III. *Quarterly Journal of the Taiwan Museum*, 8: 1-11.
- HALSTEAD A.J. & MALUMPHY C.P., 2003. - Outbreak in Britain of *Stephanitis takeyai* Drake & Mao [sic] (Hemiptera: Tingidae), a pest of *Pieris japonica*. *British Journal of Entomology and Natural History*, 16: 3-6.
- HOFFMANN H.-J., 2003. - Die Gitterwanze *Stephanitis takeyai* Drake & Maa, 1995 neu für Deutschland (Hemiptera-Heteroptera, Tingidae). *Heteropteron*, 16: 20-24.
- HOMMES M., WESTHOFF J. & MELBER A., 2003. - Andromeda-Netzwanze, *Stephanitis takeyai* Drake et Maa (Heteroptera: Tingidae) erstmals für Deutschland nachgewiesen. *Nachrichtenblatt des Deutschen Pflanzenschutzdienstes*, 55: 174-177.
- KIRBY P., STEWART A.J.A. & WILSON M.R., 2001. - True bugs, leaf- and planthoppers, and their allies. In Hawksworth, D.L., ed., *The changing wildlife of Great Britain and Ireland*, Talor & Francis, London, pp. 262-299.
- LETHIERRY L. & PIERRET M., 1879. - Premier essai d'un catalogue des Hétéroptères de la Belgique. *Annales de la Société entomologique de Belgique*, 22: 1-23.
- LITT R., 1995. - Capture d'un insect très rare dans un jardin à Verviers (Prov. de Liège): *Elasmostethus minor* (Horváth, 1899) (Hemiptera Heteroptera Acanthosomatidae). *Lambillionea*, 95: 189-190.
- MALUMPHY C., MACLEOD A., BARTLETT, P. & HEAD J., 1998. - Andromeda lacebug (*Stephanitis takeyai* Drake & Maa). *Plant Pest Notice*, 24: 1-4.
- PÉRICART J., 1972. - Hémiptères Anthocoridae, Cimicidae et Microphysidae de l'Ouest-Paléarctique. *Faune de l'Europe et du bassin méditerranéen*, 7, 402 pp.
- PÉRICART J., 1983. - Hémiptères Tingidae euro-méditerranéens. *Faune de France*, 69, 620 pp.
- PÉRICART J., 1996. - Family Anthocoridae Fieber, 1836. In: Aukema B & Rieger C. eds, *Catalogue of the Heteroptera of the Palaearctic Region*, vol. 2: 108-140. The Netherlands Entomological Society, Wageningen.
- PÉRICART J., 1999. - Hémiptères Lygaeidae euro-méditerranéens. *Faune de France*, 84, vol. 3: vi + 487pp.
- PÉRICART J. & GOLUB V.B., 1996. - Superfamily Tingoidae Laporte, 1832. In: Aukema B & Rieger C. eds, *Catalogue of the Heteroptera of the Palaearctic Region*, vol. 2: 3-78. The Netherlands Entomological Society, Wageningen.
- SIMON H., 2003. - Erstnachweise der Netzwanze *Derephysia sinuatocollis* Puton, 1879 (Heteroptera, Tingidae) in Deutschland. *Fauna Flora Rheinland-Pfalz*, 10: 285-288.
- SOIKA G. & LABANOWSKI G., 1999. - The andromeda lace bug - a new pest in Poland. *Onchroly Roslin*, 43: 14-15 [in het Pools].
- TAKEYA C., 1963. - Taxonomic revision of the Tingidae of Japan, Korea, the Ryukyus and Formosa. Part 2 (Hemiptera). *Mushi*, 37: 27-52.
- TSUKADA M., 1994. - Seasonal host alternation by the Andromeda lace bug, *Stephanitis takeyai* (Heteroptera: Tingidae) between its two main host-plant species. *Researches on Population Ecology*, 36: 219-224.
- VIERBERGEN G., 1991. - *Oligonychus ilicis* - schadelijkheid en voorkomen in Nederland. *Verslagen en Mededelingen Plantenziektenkundige Dienst*, 168 (Jaarboek 1989/1990): 64-66.
- WAGNER E., 1966. - Wanzen oder Heteropteren. I. Pentatomorpha. *Die Tierwelt Deutschlands*, 54: i-vi, 1-235.